

AİDƏ İBRAHİM QIZI İSKƏNDƏROVA

Bakı Dövlət Universitetinin doktorantı,

Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi

Bakı ş., Akademik Zəhid Xəlilov küçəsi 33, AZ1148

E-mail: Aida.iskandarova.ibrahim@bsu.edu.az

ORCID kod: 0009-0004-9636-5211

ABŞ-NİN DEMOKRATIYA TƏŞVİQİ SİYASƏTİNDƏ QEYRİ-HÖKUMƏT TƏŞKİLATLARININ ROLU: YAXIN ŞƏRQDƏ “YUMŞAQ GÜC” SİYASƏTİNİN TƏZAHÜRÜ KİMİ

XÜLASƏ

Bu tədqiqat ABŞ-nin demokratiyanın təşviqi siyasətində qeyri-hökumət təşkilatlarının rolunu və həmin fəaliyyətlərin Yaxın Şərq regionunda “yumşaq güc” siyasətinin təzahürü kimi çıxış etməsini araşdırır. Mövzu müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində demokratiyanın təşviqi siyasətinin transformasiyası, ABŞ-ın xarici yardım siyasətində baş verən dəyişikliklər və böyük güclər arasında artan geosiyasi rəqabət fonunda xüsusi aktuallıq kəsb edir. Tədqiqat keyfiyyət metodologiyasına əsaslanır və müqayisəli təhlil və sənədlərin analizi metodlarından istifadə edilmişdir. Araşdırma nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, ABŞ QHT-ləri vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı, demokratik institutların gücləndirilməsi və insan hüquqlarının təşviqi istiqamətində mühüm fəaliyyət göstərsələr də, onların fəaliyyəti ABŞ-nin geosiyasi maraqları və xarici siyasət prioritetləri ilə sıx əlaqəlidir. Eyni zamanda 2024–2025-ci illərdə ABŞ xarici yardım siyasətində müşahidə olunan dəyişikliklər demokratiyanın təşviqi proqramlarının gələcək effektivliyinə təsir göstərən yeni çağırışlar formalaşdırmışdır. Əldə olunan nəticələr göstərir ki, Yaxın Şərqdə demokratiyanın təşviqi fəaliyyəti yalnız normativ məqsədlərlə deyil, həm də strateji maraqlar çərçivəsində formalaşan çoxsəviyyəli “yumşaq güc” siyasətinin mühüm komponentidir.

Açar sözlər: “yumşaq güc”, demokratiyanın təşviqi, ABŞ, qeyri-hökumət təşkilatları, Yaxın Şərq, xarici yardım.

Giriş

XXI əsrdə beynəlxalq münasibətlər sistemində dövlətlərin xarici siyasət alətlərinin transformasiyası nəticəsində “yumşaq güc” siyasəti ənənəvi “sərt güc” vasitələrini tamamlayan mühüm istiqamətə çevrilmişdir. Dövlətlərin digər ölkələrin siyasi inkişafına, ictimai rəyinə və institusional quruculuğuna təsir göstərmək məqsədilə istifadə etdikləri əsas mexanizmlərdən biri demokratiyanın təşviqi siyasətidir. Bu siyasətin həyata keçirilməsində qeyri-hökumət təşkilatları mühüm vasitəçi rolunu oynayır. ABŞ uzun

illərdir ki, demokratiyanın təşviqini xarici siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri kimi müəyyən etmiş və xüsusilə Yaxın Şərq regionunda müxtəlif QHT-lər vasitəsilə bu siyasəti həyata keçirmişdir.

Mövzu ilə bağlı mövcud elmi ədəbiyyatda “yumşaq güc” konsepsiyası [7], demokratiyanın təşviqi siyasəti, ABŞ xarici yardımları geniş tədqiq edilmişdir [3]. Mövcud tədqiqatlarda 2024–2025-ci illərdə ABŞ xarici yardım siyasətində baş verən dəyişikliklər fonunda ABŞ QHT-lərinin Yaxın Şərqdə demokratiyanın təşviqi siyasətinin “yumşaq güc” strategiyasının kompleks elementi kimi çıxış etməsi kifayət qədər araşdırılmamışdır. Məhz bu elmi boşluq təqdim olunan tədqiqatın aktuallığını müəyyənləşdirir.

Tədqiqat ABŞ-nin demokratiyanın təşviqi siyasətində qeyri-hökumət təşkilatlarının rolunu müəyyən etməyə və onların Yaxın Şərq regionunda ABŞ-nin “yumşaq güc” siyasətinin həyata keçirilməsindəki funksiyalarını qiymətləndirməyə yönəlmişdir. Tədqiqatda ABŞ-nin Yaxın Şərqdə fəaliyyət göstərən qeyri-hökumət təşkilatlarının Amerikanın “yumşaq güc” strategiyasının və xarici siyasət prioritetlərinin həyata keçirilməsində mühüm funksional vasitələr kimi çıxış etdiyi hipotezi irəli sürülür.

1. “Yumşaq güc”, demokratiyanın təşviqi və QHT-lər

Beynəlxalq münasibətlərdə “yumşaq güc” anlayışı dövlətlərin bir sıra cəlbədicə vasitələrlə və razılıq yolu ilə digər aktorlara təsir göstərməsini ifadə edir [7, p. 5]. Bu konsepsiyaya görə “yumşaq güc”ün əsas mənbələri mədəniyyət, siyasi dəyərlər və xarici siyasət hesab olunur [5, p. 37]. “Yumşaq güc”ün tətbiqi ilk dövrlərdə daha çox böyük dövlətlərin xarici siyasət praktikalarında müşahidə olunurdu.

“Yumşaq güc”ü daha dəqiq şəkildə anlamaq üçün onu “sərt güc”dən fərqləndirmək zəruridir. “Sərt güc” dövlətlərin məcburetmə mexanizmləri vasitəsilə digər aktorlu konkret davranışa sövq etməsidir. “Yumşaq güc” isə bu anlayışdan köklü şəkildə fərqlənir. O, cəlbətmə, inandırma və ortaq dəyərlər ətrafında könüllü razılıq formalaşdırmağa söykənir [7, p. 5]. Bu praktikalar “sərt güc”dən fərqli olaraq

daha uzunmüddətli dövrü əhatə edə bilir və dövlətlər üçün daha legitim beynəlxalq imic formalaşdırmaq qabiliyyətinə malikdir.

Son dövrlərdə “yumşaq güc”ün xarici siyasət vasitəsi kimi tətbiq edilməsində qeyri-Qərb dövlətlərinin payı artır. Körfəz ölkələri və Çin praktikaları buna müvafiq nümunələr təşkil edir. Qərb və qeyri-Qərb dövlətləri arasında baş verən rəqabətin istiqamətlərindən biri də demokratiya məsələsi ilə bağlıdır. Bu məsələ ilə bağlı həmin dövlətlər arasında ciddi fikir ayrılıqları mövcuddur. Başqa ölkənin demokratikləşməsinə yardım etmək üçün müxtəlif vasitələrin tətbiq edilməsini nəzərdə tutan demokratiyanın təşviqi anlayışı qeyri-Qərb ölkələri tərəfindən birmənalı qarşılanmır [3, p. 36]. “Yumşaq güc” praktikalarının avtoritar rejimlər tərəfindən tətbiq olunması tendensiyası isə demokratiya təşviqi fəaliyyətlərinə zərbə vura bilər. Bu rejimlərin hökumətyönlü QHT-lər yaratmaq, dezinformasiya yaymaq kimi cəhdləri demokratiya təşviqi həyata keçirən aktorlar tərəfindən təhdid hesab edilir [10, p. 33-34]. Yaxın Şərq kontekstində demokratiyanın təşviqinə zərbə vuran amillərdən biri də regionun siyasi status-kvonu müdafiə edən aktorlarının fəaliyyətləridir [3, p. 171].

Dövlətlərlə yanaşı, QHT-lər də “yumşaq güc” fəaliyyətlərində iştirak edə bilər. Qeyd etmək lazımdır ki, bu aktorlar dolayı şəkildə aid olduğu dövlətin xarici siyasətini dəstəkləmək istiqamətində rola malikdir. Hətta dövlətlər milli maraqlarını təmin etmək üçün həmin QHT-ləri müəyyən istiqamətdə maliyyələşdirməyə davam edirlər. Ancaq bu dəstək miqdarı dövlətin xarici siyasət strategiyasından asılı olaraq dəyişə bilər [5, p. 38]. QHT-lərin fəaliyyətlərinin dövlətlərin fəaliyyətlərindən daha üstün cəhətlərindən biri əksər hallarda yerli faktorların daha çox nəzərə alınmasıdır. Bu cəhət həyata keçirilən fəaliyyətlərin lokal legitimliyinə müsbət təsir edə bilər.

Nəticədə, “yumşaq güc” praktikalarında ayrılıqda qeyri-Qərb dövlətləri və QHT-lərin rolunun yüksəlişi QHT-lərin demokratiyanın təşviqi sahəsində rolunun daha geniş tədqiq edilməsini zəruri edir. Eyni zamanda bu çərçivədə tarix boyunca müəyyən dövrlərdə demokratiyanın təşviqi üzrə “sərt güc” tətbiq etməyə meyilli olmuş dövlət olan ABŞ-nin QHT-lərinin Yaxın Şərqdə demokratiyanın təşviqi üzrə fəaliyyətləri maraq doğurur. Beləliklə, bu məsələ demokratiyanın təşviqinə müasir çağırışlar fonunda aktuallıq kəsb edir.

2. ABŞ-nin Demokratiya Təşviqi Strategiyasının Arxitekturası

ABŞ-nin demokratiyanın təşviqi siyasətində

Yaxın Şərq digər regionlarla müqayisədə fərqli xüsusiyyətlərə malikdir. Regionda təhlükəsizlik problemləri, avtoritar idarəetmə modelləri və geosiyasi rəqabətin yüksək olması demokratiyanın təşviqi proqramlarının həm məqsədlərinə, həm də tətbiq mexanizmlərinə birbaşa təsir göstərir. Bu səbəbdən region ABŞ-nin “yumşaq güc” strategiyasının sınaq meydanlarından biri kimi çıxış edir.

ABŞ-nin Yaxın Şərqdə demokratiyanın təşviqi siyasəti müxtəlif xarici siyasət alətlərinin qarşılıqlı əlaqəsinə əsaslanan kompleks institusional model kimi formalaşmışdır. Bu modeldə dövlət qurumları, qeyri-hökumət təşkilatları, beynəlxalq proqramlar və ictimai diplomatiya vasitələri qarşılıqlı şəkildə fəaliyyət göstərərək həm demokratik transformasiyanı təşviq etməyə, həm də ABŞ-nin regional strateji maraqlarını dəstəkləməyə xidmət edir. Bu səbəbdən, ABŞ-nin demokratiyanın təşviqi siyasətinin real mahiyyətini anlamaq üçün onun institusional arxitekturasını və bu sistem daxilində fəaliyyət göstərən əsas aktorların funksiyalarını kompleks şəkildə nəzərdən keçirmək zəruridir.

ABŞ-nin Yaxın Şərqdə demokratiyanın təşviqi strategiyası üç səviyyədə həyata keçirilir. Birinci səviyyə “sərt güc” vasitələrinin tətbiqini nəzərdə tutur. Buna 2003-cü ildə həyata keçirilmiş İraq müdaxiləsi nümunə göstərilə bilər. İkinci səviyyə vətəndaş cəmiyyəti və dövlət quruculuğu proseslərini özündə ehtiva edir. Yaxın Şərq Tərəfdaşlıq Təşəbbüsləri, Böyük Yaxın Şərq və Şimali Afrika Tərəfdaşlıq Təşəbbüsləri bu səviyyəyə aid hesab edilir. Üçüncü səviyyə isə ənənəvi və ictimai diplomatiya ilə bağlıdır ki, buna isə rəsmi şəxslərin nitqləri və medianın təsiri aid edilə bilər. İkinci və üçüncü səviyyələrdə QHT-lərin və “yumşaq güc” vasitələrinin rolu mühüm hesab edilir [14, p. 57]. Praktikada bu çoxsəviyyəli strategiyanın effektivliyi onun institusional təminatından asılıdır. Məhz buna görə də ABŞ Yaxın Şərqdə demokratiyanın təşviqi siyasətini müxtəlif qeyri-hökumət təşkilatları vasitəsilə həyata keçirir. Bu təşkilatlar fəaliyyət istiqamətlərinə görə fərqlənsələr də, birlikdə “yumşaq güc” siyasətinin vahid institusional mexanizmini formalaşdırırlar.

Demokratiyaya Dəstək Milli Fondu ABŞ-nin Yaxın Şərq regionunda apardığı demokratiyanın təşviqi fəaliyyətlərində mühüm rol oynayan QHT-lərdən biridir. Bu təşkilat hazırda regionun İran, İraq, Suriya, Misir, Əfqanıstan kimi ölkələrində fəaliyyətini davam etdirir [9, p. 43]. Təşkilat regionda vətəndaş cəmiyyətinin gücləndirilməsi, demokratik keçidi dəstəkləmək üçün təşəbbüslərə dəstək verir. Məsələn, bu təşkilat İranda qadın hüquqları ilə bağ-

lı baş verən genişmiqyaslı etirazlar zamanı insan haqları pozuntularının sənədləşdirilməsini həyata keçirərək bu faktın ictimaiyyətə çatdırılmasında mühüm rol oynamışdır [9, p. 74]. Demokratiyaya Dəstək Milli Fondunun Yaxın Şərq regionunda ayırdığı maliyyə vəsaitinin həcmi Asiya, Afrika və Avrasiya regionlarından geri qalsa da, Latin Amerikası və Avropa regionlarını üstələyir [9, p. 7].

Bu təşkilatın Yaxın Şərq ölkələrində demokratiyanın vəziyyətinə təsirinə nəzər saldıqda ölkə kontekstinin proqram effektivliyini birbaşa şərtləndirdiyini müşahidə etmək olar. Misirdə 2013-cü ildən sonra vətəndaş cəmiyyəti üzərindəki hökumət nəzarəti gücləndikcə Fondun fəaliyyət dairəsi əhəmiyyətli dərəcədə daralmış, qrant proqramları struktur siyasi dəyişikliyə nail olmaq qabiliyyətini demək olar ki, itirmişdir. Suriyada isə Fond müxalifəti və gizli fəaliyyət göstərən vətəndaş cəmiyyəti qruplarını maliyyələşdirsə də, bu dəstəyin çatdırılması ciddi əngəllərlə üzləşmişdir [9, p. 74]. İraqda isə Fondun dəstəklədiyi proqramlar hərbi müdaxilənin davamı mahiyyətində başa düşüldüyü üçün lokal legitimlik böhranı ilə qarşılaşmışdır [6, p. 127]. Bu ölkələr üzrə müqayisələr göstərir ki, Fondun effektivliyi müəyyən dərəcədə mövcud demokratik potensialı olan ölkələrdə (məsələn, İordaniya) daha yüksəkdir; avtoritarizm dərəcəsi daha yüksək olan rejimlər (məsələn, Misir) və hərbi münaqişə ərazilərində (məsələn, Suriya, İraq) isə effektivlik kəskin şəkildə azalır.

Milli Demokratiya İnstitutu Yaxın Şərq regionunda İran, İraq, İordaniya, Livan, Suriya, Yəmən kimi ölkələrdə fəaliyyət göstərir. Bu təşkilatın həyata keçirdiyi proqramların 20 il ərzindəki nəticələri göstərir ki, iştirakçıların 83%-i siyasi fəaliyyətini aktiv şəkildə davam etdirmiş, 28%-i siyasi partiyada lider vəzifələri tutmuş, 39%-i isə qanunvericiliyin formalaşmasında iştirak etmişdir [8].

Milli Demokratiya İnstitutunun Yaxın Şərq ölkələri üzrə proqram nəticələri demokratiyanın göstəricilərinin ölkələr üzrə müxtəlif dinamikalara əsaslandığını göstərir. İordaniyada təşkilat gənclərin siyasətdə iştirakı, siyasi partiyaların inkişafı və parlamentin rolunun gücləndirilməsi üzrə proqramlar həyata keçirmişdir, lakin ölkənin monarxik sistemi çərçivəsindəki məhdud siyasi liberalizasiya məkanı proqramların uzunmüddətli struktur dəyişikliyinə çevrilməsini əngəlləmişdir. İraqda bu təşkilat seçki sistemlərinin gücləndirilməsi, parlament komitələrinin inkişafı və qadın namizədlərə dəstək proqramları həyata keçirmişdir, lakin ölkənin siyasi mühitindəki ziddiyyətlər bu proqramların çoxpartiyalı demokra-

tik konsolidasiyaya olan töhfəsini məhdudlaşdırmışdır. Livan və Yəmən kimi ölkələrdə isə institusional qeyri-sabitlik bu proqramların davamlı nəticəsini ciddi şəkildə əngəlləmişdir [8]. Bu ölkələr üzrə müqayisə aşkar edir ki, Milli Demokratiya İnstitutunun demokratiya təşviqi fəaliyyətlərinin nəticəsi hədəf ölkənin siyasi-institusional mühitindən asılıdır.

Açıq Cəmiyyət Fondunun Yaxın Şərqdə varlığı məhduddur. Bu təşkilatın illər ərzində bu regiona ayırdığı maliyyə miqdarında azalma müşahidə olunur ki, bu da fondun diqqətinin Yaxın Şərq regionundan uzaqlaşdığını göstərir [11]. Bu isə təşkilatın prioritetlərinin demokratik potensialın və inkişafın nisbətən daha yüksək olduğu ölkələrə istiqamətləndirilməsi ilə izah edilir [4, p. 7]. Eyni zamanda tədqiqatlar Fondun etdiyi yardımların makro-səviyyədə demokratik idarəçiliyə müsbət təsir göstərdiyinə dair kifayət qədər sübutun olmadığını göstərir. Bu qeyri-müəyyən nəticə isə Fondun təsirinin məhdud olması, sosial dəyişikliyə uzun müddət ərzində nail olunması və ya mövcud məlumatların çatışmazlığı ilə izah olunur [4, p. 12]. Fondun Yaxın Şərqdəki fəaliyyətləri xüsusilə “Ərəb Baharı” və sonrakı dövrdə siyasi keçid proseslərində mühüm rol oynamışdır. Məsələn, Misirdə Fondun rəqəmsal media və vətəndaş cəmiyyəti layihələri siyasi transformasiya dövründə mühüm rol oynamış, lakin sonradan hökumət nəzarətinin güclənməsi ilə fəaliyyət dairəsi daralmışdır [11].

ABŞ-nin Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi Yaxın Şərq regionunda demokratiyanın təşviqi istiqamətində fəaliyyət göstərən QHT-lərdən biridir. Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi bazar iqtisadiyyatı yönümlü islahatları dəstəkləmək, idarəçiliyi gücləndirilmək, korrupsiya ilə mübarizə aparmaq, qadınlar üçün təhsil proqramlarına investisiya etmək sahələrində mühüm rol oynamışdır [2, p. 2]. 2025-ci ilin məlumatlarına görə bu təşkilat Yaxın Şərq regionunda demokratiya, insan haqları və idarəçilik bölməsi üzrə dövlət sektorundan daha yüksək miqdarda yardım göstərmişdir. Bu istiqamətdə yardımların aparılmasında Misir, Yəmən, İordaniya, Suriya, İraq və Fələstin ərazilərinə üstünlük verilmişdir. Bununla belə, Avropa və Avrasiya regionlarında bu istiqamət üzrə ABŞ QHT-lərinin yardım payı Yaxın Şərqdən daha yüksəkdir. Bu fakt regionun ABŞ-nin demokratiya təşviqi prioritetlərindəki nisbi ağırlığını ortaya qoyur [12].

Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi ənənəvi ABŞ mütəfiqlərinə iqtisadi inkişaf yardımı, ağır münaqişəli ərazilərə isə humanitar yardım çatdırmağa üstünlük verir. Bu da xarici yardımın siyasi amillərdən asılı olduğunu təsdiq edir və ölkənin xüsusiyyətinə görə

fərqlənən proqramlaşdırma məntiqi ilə izah olunur. Bu differensiallaşma özlüyündə strateji prioritetlər haqqında mühüm məlumatlar təqdim edir [2, p. 2-3]. Bu təşkilatın fəaliyyətinə tənqidlər İraq nümunəsində təhsil sisteminə ABŞ-nin maraqları lehinə etdiyi müdaxilələrlə yönəldilir [13]. Eyni zamanda İraq nümunəsində təşkilatın fəaliyyətləri lokal legitimlik problemləri ilə üzləşmişdir [6, p. 127].

Hazırkı dövrdə ABŞ-nin xarici siyasətindəki dəyişikliklər QHT-lərin demokratiya təşviqi sahəsində fəaliyyətinə təsir edir. 2024-cü ilə qədər ABŞ dövləti tərəfindən Yaxın Şərqdə fəaliyyət göstərən QHT-lərə yardım göstərən Yaxın Şərq Tərəfdaşlıq Təşəbbüsü proqramına ayrılan məbləğdə azalma tendensiyası müşahidə olunmağa başlaması və 2025-ci ildə hökumətin proqram üçün xüsusi nəzarət təyin etməsi bu məsələyə əyani nümunə təşkil edir [1]. Bu isə Çinin regionda aktivləşməsi və dolayı şəkildə ABŞ-nin Yaxın Şərq regionundakı mövqelərinə mənfi təsir edə bilər [2, p. 3].

Aparılan təhlil göstərir ki, ABŞ-nin Yaxın Şərqdə fəaliyyət göstərən seçilmiş dörd əsas QHT-si arasında həm coğrafi əhatə, həm də resurs bölgüsü baxımından əhəmiyyətli fərqlər mövcuddur. Milli Demokratiya İnstitutu və Demokratiyaya Dəstək Milli Fondu regionda nisbətən geniş coğrafi şəbəkəyə malikdir və ənənəvi münaqişə zonalarında fəaliyyətlərini davam etdirir, halbuki Açıq Cəmiyyət Fondunun regional iştirakı zaman keçdikcə daralmış və maliyyələşməsi məhz demokratik potensialı daha yüksək hesab edilən ölkələrə yönəldilmişdir. Bu fərq onu göstərir ki, təşkilatların strateji davranışı bir-birindən fərqlənir. Eyni zamanda, Beynəlxalq İnkişaf Agentliyinin fəaliyyət nümunəsi göstərir ki, yardımın həcmi və istiqaməti ölkənin siyasi statusundan asılı olaraq dəyişir, bu da xarici yardımın normativ məqsədlərdən daha çox geosiyasi hesablamalarla formalaşdığını təsdiqləyir. Bu müqayisə nəticə etibarilə onu ortaya qoyur ki, bu təşkilatların hamısı üçün ümumi cəhət resurs bölgüsünün ABŞ-nin strateji prioritetləri ilə üst-üstə düşməsidir.

Beləliklə, ABŞ-nin demokratiyanın təşviqi siyasəti müxtəlif funksional istiqamətlər üzrə ixtisaslaşmış institutların qarşılıqlı fəaliyyəti əsasında həyata keçirilir. Bu sistemdə bəzi təşkilatlar maliyyələşdirmə və qrant mexanizmlərinə, digərləri siyasi institutların inkişafına, bəziləri isə sosial transformasiya və idarəçilik sahəsində texniki dəstəyə üstünlük verir. Belə funksional bölgü ABŞ-nin “yumşaq güc” siyasətinin institusional çevikliyini artırır və müxtəlif ölkələrin siyasi xüsusiyyətlərinə uyğun proqramların həyata keçirilməsinə imkan yaradır.

ABŞ-in demokratiya təşviqi siyasətinin Yaxın Şərqdə QHT-lər vasitəsilə həyata keçirilməsi “yumşaq güc” strategiyasının çoxsəviyyəli təzahürüdür. Bu strategiyanın həyata keçirilməsi üçün rol oynayan təşkilat və proqramlar vətəndaş cəmiyyətinin gücləndirilməsinə, demokratik institutların formalaşmasına töhfə versə də, bu fəaliyyətin arxasında duran strateji maraqlar diqqət çəkir. Bunun əsasında “yumşaq güc” strategiyalarının “sərt güc” strategiyalarının mənfi cəhətlərini davam etdirdiyi zaman qeyri-effektiv olduğu fikrini irəli sürmək olar.

Nəticə

Tədqiqat çərçivəsində ABŞ-nin demokratiyanın təşviqi siyasətində qeyri-hökumət təşkilatlarının rolu və onların Yaxın Şərqdə “yumşaq güc” siyasətinin həyata keçirilməsindəki funksiyaları sistemli şəkildə təhlil edilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, ABŞ QHT-ləri ABŞ-nin xarici siyasət strategiyasının həyata keçirilməsinə xidmət edən mühüm “yumşaq güc” vasitələri kimi fəaliyyət göstərirlər. Bununla yanaşı, onların fəaliyyətinin miqyası və istiqamətləri ABŞ-nin geosiyasi prioritetləri və xarici yardım siyasətində baş verən dəyişikliklərlə sıx əlaqəlidir.

Tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, demokratiyanın təşviqi ABŞ-nin “yumşaq güc” siyasətinin institusional əsas istiqamətlərindən biridir. ABŞ qeyri-hökumət təşkilatlarının fəaliyyəti ölkənin geosiyasi və strateji maraqları ilə də şərtlənir. Eyni zamanda, 2024–2025-ci illərdə ABŞ-nin xarici yardım siyasətində baş vermiş dəyişikliklər demokratiyanın təşviqi proqramlarının davamlılığı üçün yeni məhdudiyyətlər formalaşdırmışdır. Bununla yanaşı, regionda artan Çin və digər qeyri-Qərb aktorlarının təsiri ABŞ-in “yumşaq güc” siyasətinin effektivliyinə əlavə çağırışlar yaratmışdır.

Araşdırmanın nəticələrinə əsasən aşağıdakı tövsiyələr irəli sürülür:

1. ABŞ QHT-lərinin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi zamanı uzunmüddətli institusional nəticələr də nəzərə alınmalıdır;
2. Demokratiyanın təşviqi proqramlarında yerli aktorların iştirakının və lokal legitimliyin artırılması prioritet istiqamət kimi qəbul edilməlidir;
3. Regionda böyük güclər arasında artan rəqabət fonunda “yumşaq güc” və demokratiyanın təşviqi siyasətlərinin qarşılıqlı təsiri daha geniş empirik tədqiqatlarla araşdırılmalıdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Beschel Jr., R.P. *How Trump's Government Cuts Will Affect U.S. Foreign Policy: [Electronic resource]* / Robert P. Beschel Jr. – 2025. – https://mecouncil.org/blog_posts/how-trumps-government-cuts-will-affect-u-s-foreign-policy/
2. Beschel Jr., R.P., Dyer, P., Yousef, T. *USAID in MENA: A Requiem* / Robert P. Beschel Jr., Paul Dyer, Tarik Yousef. – Doha: The Middle East Council on Global Affairs, 2025.
3. Boduszyński, M.P. *US Democracy Promotion in the Arab World: Beyond Interests vs. Ideals* / M.P. Boduszyński. – London: Lynne Rienner Publishers, Inc., 2019. – 241 p.
4. Correa-Cabrera, G., Núñez, L., Ludwig, H. *Assessing the International Influence of Private Philanthropy: The Case of Open Society Foundations* // – Oxford: *Global Studies Quarterly*, – 2021. V. 1, № 1, – p. 1–14.
5. Madziba, N. *Shifting Global Power: A Comparative Analysis of Soft Power in the US and China* // *INVERGE Journal of Social Sciences*. – 2024. – V. 3, № 2. – p. 36–45.
6. Markakis, D. *US Democracy Promotion in the Middle East: The Pursuit of Hegemony* / D. Markakis. – London: Routledge, 2009. – 191 p.
7. Nye, J. S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics* / J. S. Nye. – New York: PublicAffairs, – 2004. – 191 p.
8. National Democratic Institute (NDI). *Middle East and North Africa: [Electronic resource]* / National Democratic Institute. – 2026. – <https://ndi.org/middle-east-and-north-africa>
9. National Endowment for Democracy. *2025 Annual Report*. – Washington, DC, 2025.
10. Nisbett, M., Rofo, J.S. *Soft Power Polls and the Fate of Liberal Democracy* // *Global Perspectives*. – 2022. – V. 3, № 1.
11. Open Society Foundations. *Middle East and North Africa: [Electronic resource]* / Open Society Foundations. – 2026. – <https://www.opensocietyfoundations.org/what-we-do/regions/middle-east-and-north-africa>
12. U.S. Department of State. *Foreign Assistance: [Electronic resource]* / U.S. Department of State. – 2026. – <https://foreignassistance.gov/>
13. Wood, J. *The Decline of Soft Power in U.S. Foreign Policy: [Electronic resource]* / Jonah Wood. – 2026. – <https://bruinpoliticalreview.org/articles?post-slug=the-decline-of-soft-power-in-u-s-foreign-policy>
14. Yukarıoğlu, U. *Democracy Promotion and Pub-*

lic Diplomacy: US Efforts to Communicate with the Peoples of the Middle East in the Early Years of the 21st Century // *Journal of International Relations and Diplomacy*. – 2024. – V. 7, № 1. – p. 53–69.

THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE U.S. DEMOCRACY PROMOTION POLICY: AS A MANIFESTATION OF SOFT POWER IN THE MIDDLE EAST

Aida Ibrahim Iskandarova
PhD candidate at Baku State University,
Lecturer at Baku State University

SUMMARY

The paper examines the role of non-governmental organizations in democracy promotion in the USA and considers their activities as a manifestation of American soft power in the Middle East. The research is carried out in the context of the development of democracy promotion policies, transformations in U.S. foreign aid, and increasing geopolitical rivalry among the world's leading nations. The qualitative research design is used with comparative analysis and document analysis. The results show that NGOs supported by the USA are significantly important for developing civil society, democratic institutions, and human rights in the Middle East; however, their activities are still closely related to the U.S. foreign policy goals and interests. In addition, transformation in U.S. foreign aid policies from 2024 to 2025 pose new challenges for the work of these NGOs and democracy promotion projects in general. Thus, democracy promotion in the Middle East can be viewed as a multidimensional strategy of American soft power.

Keywords: *soft power, democracy promotion, United States, non-governmental organizations, Middle East, foreign assistance.*

РОЛЬ НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ПОЛИТИКЕ ПРОДВИЖЕНИЯ ДЕМОКРАТИИ США: КАК ПРОЯВЛЕНИЕ ПОЛИТИКИ МЯГКОЙ СИЛЫ НА БЛИЖНЕМ ВОСТОКЕ

Аида Ибрагим Искендерова
*Докторант Бакинского Государственного
Университета, преподаватель Бакинского
государственного университета*

РЕЗЮМЕ

В статье исследуется роль неправительственных организаций в политике продвижения демократии Соединённых Штатов и анализируется их деятельность как проявление американской политики мягкой силы на Ближнем Востоке. Актуальность исследования обусловлена трансформацией политики продвижения демократии, изменениями в системе внешней помощи США и усилением геополитической конкуренции между ведущими мировыми державами. Исследование основано на качественной методологии и включает сравнительный анализ, анализ документов. Результаты показывают, что американские НПО вносят значительный вклад в развитие гражданского общества, укрепление демократических институтов и защиту прав человека, однако их деятельность тесно связана со стратегическими интересами и внешнеполитическими приоритетами США. Кроме того, изменения в политике внешней помощи США в 2024–2025 годах сформировали новые вызовы для эффективности программ продвижения демократии. Полученные результаты свидетельствуют о том, что продвижение демократии на Ближнем Востоке представляет собой многоуровневую стратегию мягкой силы, сочетающую нормативные демократические ценности с геополитическими интересами.

Ключевые слова: *мягкая сила, продвижение демократии, США, неправительственные организации, Ближний Восток, внешняя помощь.*

*Rəyçi: Məmmədov K. C., Siyasi elmlər üzrə fəlsəfə
doktoru, dosent*

Məqalə redaksiyaya daxil olub: 07.05.2026

Çapa qəbul olunub: 23.06.2026

*The date of the admission of the article
to the editorial office: 07.05.2026*

Accepted for publication: 23.06.2026